SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:2378

av Runar Filper m.fl. (SD)

Arkivfrågor

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en revidering av arkivlagen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att låta enskilda arkivinstitutioner omfattas av motsvarande inskränkningar i upphovsrätten som gäller för museer, bibliotek och myndighetsarkiv och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa arkiv som ett eget ämnesområde i den officiella statistiken och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om långsiktig finansiering av den nationella arkivdatabasen samt inrättande av utvecklings- och användarråd för databasen och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell kartläggning av den enskilda arkivsektorns omfattning, förutsättningar och behov och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om införandet av ett statsbidrag för bevarande av ägarlösa arkivbestånd och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stöd till icke-statliga kulturlokaler även ska omfatta arkivinstitutioners lokaler och tillkännager detta för regeringen.

8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda avdragsrätt för kostnader kopplade till arkivbevarande och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Arkiv som kulturarv

Av arkivlagen framgår det att ”Myndigheternas arkiv är en del av det nationella kulturarvet”. Denna bestämmelse omfattar dock inte arkiv från näringslivet, civilsamhället eller privatpersoner – så kallade enskilda arkiv. Detta innebär att privata institutioners arkiv i lagens mening inte ingår i vårt gemensamma kulturarv. Effekten av detta blir att samlingar hos stora företag eller enskilda personer inte skyddas. Mycket av det svenska kulturarvet riskerar således att gå förlorat. Det är uppenbart att det finns en betydande lucka i den svenska arkivlagstiftningen.

Enskilda arkiv spelar en central roll för förståelsen av Sveriges historia, samhällsutveckling och kulturliv. Arkivlagen (1990:782) bör därför revideras i linje med de två inledande paragrafer som föreslogs av Arkivutredningen 2019, så att även enskilda arkiv tydligt erkänns som en del av det nationella kulturarvet.

Inskränkningar i upphovsrätten innebär att vissa kulturarvsinstitutioner har rätt att använda upphovsrättsskyddat material under särskilda omständigheter. Dessa möjligheter gäller dock inte enskilda arkivinstitutioner. Detta medför betydande begränsningar för såväl bevarande som forskning. Exempelvis kan säkerhetsskäl göra att upphovsrättsskyddat material inte bör lämnas ut i original. Upphovsrätten kan samtidigt hindra att materialet kopieras för bevarande eller forskningsändamål.

Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk bör därför revideras så att enskilda arkivinstitutioner ges motsvarande möjligheter som museer, bibliotek och myndighetsarkiv att använda upphovsrättsskyddat material i kulturarvs- och forskningssyfte.

Synlighet

Arkivutredningen konstaterade att det saknades samlade uppgifter om såväl fysiska som digitala arkivs omfattning och tillväxt. Avsaknaden av statistik om arkivsektorn innebär att området riskerar att osynliggöras, bortprioriteras och successivt förlora sin samhällsrelevans.

För att stärka kunskapen om sektorn bör arkiv införas som ett eget ämnesområde i den officiella statistiken. Myndigheten för kulturanalys ska ges i uppdrag att samla in och redovisa statistik om arkivbestånd och arkivinstitutioner i Sverige.

Arkiv bevaras för att användas, både i dag och i framtiden. En grundläggande förutsättning för användning är att arkivbestånden går att hitta. Detta är centralt för arkivväsendets demokratiska funktion och för forskningens möjligheter att utvecklas.

Riksarkivet bör därför ges öronmärkta medel för att kontinuerligt utveckla och förvalta den Nationella arkivdatabasen (NAD). Därutöver bör utvecklings- och användarråd inrättas för att säkerställa att databasen är relevant för såväl offentliga som enskilda arkiv samt för forskarsamhället.

Det saknas i dag en samlad överblick över den enskilda arkivsektorns omfattning, förutsättningar och behov. Detta skapar osäkerhet kring framtida investerings- och utvecklingsbehov. Motsvarande kartläggningar har genomförts i både Danmark och Norge.

Regeringen bör därför ta initiativ till en nationell kartläggning av den enskilda arkivsektorn för att skapa ett bättre kunskapsunderlag för framtida beslut och prioriteringar.

Finansiering

Ägarlösa arkivbestånd är arkiv där ingen längre betalar för bevarandet. Många arkiv finansieras genom depositionsavgifter. Att bevarandet finansieras på detta sätt är i sig en märklig ordning. Ingen betalar exempelvis särskilt för att ett föremål ska bevaras på ett museum eller för att en viss bok ska finnas på ett bibliotek.

När deponerande organisationer avvecklas eller går i konkurs, eller när enskilda deponenter avlider, uppstår en intressekonflikt kring bevarandeuppdraget. Samlingarna kan växa, vilket i sig är positivt, samtidigt som finansieringen av lokaler, it-kostnader och arkivvård försvinner. Riksarkivet bör därför ges i uppdrag att fördela ett särskilt statsbidrag till arkivinstitutioner eller funktioner som bevarar ägarlösa arkivbestånd.

Om enskilda arkiv erkänns som en del av kulturarvet behöver också arkivinstitutionernas lokaler behandlas på samma sätt som andra kulturinstitutioners lokaler. I dag kan museer få bidrag för arkivlokaler medan arkivinstitutioner själva inte omfattas av motsvarande stöd. Förordningen (1990:573) om stöd till vissa icke-statliga kulturlokaler bör därför revideras så att även arkivinstitutioners lokaler omfattas av stödet.

Arkiveringen inom civilsamhället och näringslivet bygger till stor del på frivillighet och på de arkivbildande organisationernas och företagens egen ekonomiska förmåga. Detta leder till att färre arkiv bevaras än vad som vore önskvärt ur såväl ett forskningsperspektiv som ett kulturarvsperspektiv. Regeringen bör därför utreda om avgifter för arkivbevarande kan göras avdragsgilla för att skapa starkare ekonomiska incitament att långsiktigt bevara och tillgängliggöra arkivmaterial.

Runar Filper (SD)

Mattias Karlsson Bergman (SD) *Mikael Strömberg (SD)*

Emma Altenhammar (SD)